

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปีที่ 3 ในวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปีที่ 3 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ในวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 222 คน ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถามเรื่องสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี กิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดผลและประเมินผล สำหรับนักเรียน 1 ชุด และแบบสัมภาษณ์ เรื่องสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี กิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดผลและประเมินผล สำหรับผู้บริหาร 1 ชุด ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา 1 ชุด ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง ส่วนข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์โดยการบรรยายพรรณนา ได้ผลสรุปดังนี้

สรุปผลการศึกษา

กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปีที่ 3 ในวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏผลดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลส่วนมากเป็นชาย มีอายุระหว่าง 18 – 19 ปี มีสัญชาติไทย และมีเชื้อชาติไทย โดยมีความแตกต่างด้านชนเผ่า คือเป็นไทย ปะกาเกอญอ ม้ง ลีซอ มูเซอ และเผ่าอื่น ๆ ในด้านศาสนานั้นมีผู้ที่นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนมาก ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูล มีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่เป็นส่วนมาก ในส่วนของผลการเรียนของผู้ให้ข้อมูล มีผลการเรียนเฉลี่ยอยู่ในระหว่าง 2.01 – 3.00

ตอนที่ 2 สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาระดับประกาศนียบัตร วิชาชีพ ปีที่ 3

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

นักเรียนมีความเห็นว่า ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้ผู้สอน ได้ปฏิบัติด้านกิจกรรมการเรียนการสอนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้สอนได้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้ครบกระบวนการทุกขั้นตอน ซึ่งผู้สอนมีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและรายวิชาก่อนการเรียน การชี้แจงให้เข้าใจถึงแนวทางในการเรียนการสอน และจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามมาตรฐานของหลักสูตร โดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ

สำหรับผู้สอนนั้นได้ให้ความเห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา นั้นได้ดำเนินการขั้นตอน เริ่มจากมีการวิเคราะห์หลักสูตร วิเคราะห์นักเรียน โดยเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล เชื้อชาติ ความเชื่อ เป็นประเด็นหลัก ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละครั้งจะมีการชี้แจงวัตถุประสงค์ให้นักเรียนทราบ ส่วนวิทยากรภายนอกสถานศึกษานั้น ไม่สามารถที่จะดำเนินการเชิญมาได้ ด้วยทางสถาบันมีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ และเวลาในการเรียน

ส่วนผู้บริหารนั้นมีความเห็นว่า สถานศึกษามีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการเรียนการสอนอย่างชัดเจน และกำหนดให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกบังคับ โดยจัดให้มีการเรียนการสอน 2 หน่วยกิต ต่อภาคการศึกษา โดยมอบให้คณะวิชาพื้นฐานเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงาน และยังสามารถสนับสนุนให้บุคลากรพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดอบรมและอำนวยความสะดวกให้กับผู้สอน อีกทั้งทางสถานศึกษายังได้มีการพิจารณาผู้ที่มีความเหมาะสมในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยยึดเอาความสามารถ และความถนัดเป็นหลัก และมีการนิมนต์พระที่มีความรู้ความสามารถ มีความชำนาญ เข้ามาสอนสลับกับผู้สอนของสถาบัน

ด้านสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

นักเรียนมีความเห็นว่า ผู้สอนได้ปฏิบัติด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่ผู้สอนมีการใช้สื่อการเรียนการสอนที่กระตุ้นความสนใจใฝ่รู้ การใช้สื่อที่หาง่ายเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวนักเรียน และการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย

ส่วนผู้สอนนั้นมีความเห็นว่า การใช้สื่อในวิชาพระพุทธศาสนามีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อนักเรียน ทั้งเอกสาร หนังสือมีไม่ครบจำนวนนักเรียน ผู้สอนจึงจำเป็นต้องใช้สื่อที่เป็นธรรมชาติ เช่น เหตุการณ์จำลอง การแต่งนิทานจำลองเรื่องให้มีความคล้ายคลึงกับสถานการณ์ปัจจุบันมากที่สุดเป็นตัวช่วยในการจัดการปัญหาเรื่องสื่อ

ผู้บริหารมีความเห็นว่า สถาบันได้กำหนดให้มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนทุกรายวิชา โดยมีโครงสร้างอย่างชัดเจน สำหรับรายวิชาพระพุทธศาสนานั้น เป็นวิชาทฤษฎี จึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจำนวน 20 บาทต่อหัว แต่ก็มีข้อจำกัดเรื่องของโครงสร้างหลักสูตรที่สถานศึกษา ต้องให้การสนับสนุนวิชาชีพเป็นหลัก ทั้งนี้ก็ยังได้สนับสนุนให้ผู้สอนได้มีการพัฒนาในเรื่องของสื่อการสอน โดยการส่งไปอบรม และสัมมนาเกี่ยวกับการจัดทำสื่อตามสมควร

ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร

นักเรียนมีความเห็นว่าผู้สอนได้ปฏิบัติด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยผู้สอนเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา มีการจัดอบรมธรรมะ การสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ผู้สอนมีความเห็นว่า สถานศึกษาได้มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่หลากหลายและเหมาะสมกับนักเรียน โดยมีการจัดอบรมธรรมะ การเข้าค่ายคุณธรรม และการนิมนต์พระมาเทศน์ในวันสำคัญของสถาบัน เช่นการปฐมนิเทศ วันปัจฉิมนิเทศ และวันสำคัญทางศาสนา อีกทั้งยังให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา และสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

ส่วนผู้บริหารมีความเห็นว่า สถานศึกษาได้จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรทุกวิชา ในรายวิชาพระพุทธศาสนานั้นได้มุ่งเน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม โดยส่งเสริมให้นักเรียนได้มีพัฒนาการทางด้านคุณธรรมจริยธรรม และให้การสนับสนุนงบประมาณตามสมควร

ด้านการวัดผลและประเมินผล

นักเรียนมีความเห็นว่า ผู้สอนได้ปฏิบัติด้านการวัดผลและประเมินผลโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งผู้สอนวัดผลและประเมินผลตรงกับจุดประสงค์ วัดผลทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ผู้สอนมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ได้จัดให้มีการวัดทั้งก่อนการเรียน ระหว่าง

การเรียน และภายหลังการเรียน อีกทั้งยังนำผลของการวัดผลมาพัฒนาปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้มีคุณภาพขึ้น

ส่วนผู้บริหารมีความเห็นว่า สถานศึกษา ได้มีการกำหนดนโยบายในการวัดผลและประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม และมีมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งเกณฑ์การให้คะแนนในการวัดจะถูกแจ้งให้ทราบโดยทั่วกัน สำหรับการรายงานผลการเรียนการสอน จะมีกระบวนการตรวจสอบตามลำดับชั้น โดยต้องผ่านการรับรองจากคณะวิชาฯ และฝ่ายวิชาการของสถานศึกษา จึงจะเสนอผลการวัดผลและประเมินผลให้ฝ่ายวัดผลของสถานศึกษา ต่อไป

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปีที่ 3

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ปัญหาและอุปสรรคของผู้สอนนั้นในส่วนของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นพบว่านักเรียน มีความแตกต่างทางด้าน เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมถิ่น ความเชื่อ ทำให้การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนบางกิจกรรมไม่สอดคล้องกับความแตกต่างของนักเรียน ซึ่งอาจใช้ได้กับนักเรียนบางกลุ่มเท่านั้น การจัดกิจกรรมที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญนั้นก็ไม่สามารถที่จะกระทำได้เนื่องจากโครงสร้างของหลักสูตรมุ่งเน้นวิชาชีพ จึงทำให้แต่ละรายวิชามีความแตกต่างทั้งด้านเนื้อหาสาระ และแนวทางในการจัดกิจกรรม อีกทั้งทางสถานศึกษาใช้วิธีแยกสาขาวิชาออกจากกันอย่างสิ้นเชิงทำให้ยากต่อการที่จะจัดกิจกรรมแบบบูรณาการ

ในส่วนของนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนานั้นไม่พบว่ามีปัญหาในด้านกิจกรรมการเรียนการสอนแต่อย่างใด

ด้านสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

นักเรียน ได้แสดงความคิดเห็นถึงปัญหาในด้านสื่อ การเรียนการสอนว่า สื่อการสอนที่เป็นอุปกรณ์ที่ทันสมัย เช่น วิกิทัศน์ คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายข้ามศีรษะ มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อนักเรียน และหนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนามีจำนวนจำกัดไม่มีแจกให้นักเรียนเป็นรายบุคคล นักเรียนจึง ไม่ได้ศึกษาหรือทบทวนเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ก่อนและหลังเรียน

ด้านผู้สอน ได้แสดงความคิดเห็นว่า สื่อที่ทันสมัยค่อนข้างมีน้อย โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายข้ามศีรษะ วิดีทัศน์ อีกทั้งยังมีปัญหาในการผลิตสื่อ เพราะวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาที่เป็นนามธรรมผู้สอนขาดทักษะความชำนาญในการผลิตสื่อ อีกทั้งยังมีปัญหาในการซ่อมบำรุงเมื่อชำรุดแล้วไม่สามารถหางบประมาณในการซ่อมแซมได้

ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร

นักเรียนมีความคิดเห็นว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรายวิชาพระพุทธศาสนามีน้อยมาก และนักเรียนขาดโอกาสมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรของสถานศึกษา ผู้สอนให้ความคิดเห็นว่า ปัญหาการออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้เหมาะสมกับ นักเรียนนั้นมีหลายประการ ที่พบก็คือ นักเรียนบางส่วนไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาจึงไม่เข้าร่วมกิจกรรม เวลาในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไม่เหมาะสมทำให้กิจกรรมไม่ประสบผลสำเร็จตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ และทางสถานศึกษาได้ใช้หลักในการบูรณาการในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทำให้นักเรียนมีความเห็นว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรในรายวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรงมีจำนวนน้อย

ด้านการวัดผลและประเมินผล

ผู้สอนมีความคิดเห็นว่าปัญหาเกี่ยวกับการวางแผนในการวัดผลและประเมินผลเนื่องจากวิชาพระพุทธศาสนา ตามโครงสร้างหลักสูตรเป็นวิชาทฤษฎี จึงเน้นการวัดผลภาคทฤษฎี ไม่เน้นการวัดผลภาคปฏิบัติ ทำให้การวัดผลของผู้สอนขาดในส่วนของภาคปฏิบัติ และยังประสบปัญหาในด้านการรวบรวมผลงานของนักเรียน เนื่องจากนักเรียนใช้วิธีการเดินเรียน นักเรียนจึงไม่มีห้องเรียนของตนเองต้องเดินเรียนตลอดเวลา ทำให้ยากต่อการติดตาม และนักเรียนส่วนหนึ่งขาดความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายนอกเวลาเรียน

ในส่วน of นักเรียนไม่พบปัญหาใด ๆ ในด้านการวัดผลและประเมินผล

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปีที่ 3

ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ผู้สอนได้เสนอแนะว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา มีข้อจำกัดด้านนโยบายของสถานศึกษาเพราะสถานศึกษาจะมุ่งเน้นวิชาชีพเป็นหลัก และใน

หลักสูตรที่สถานศึกษาจะนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนใหม่นี้วิชาพระพุทธศาสนาจะหายไป จะอยู่ในหน่วยหนึ่งของวิชาสังคมศึกษาเท่านั้น ก็จะกลายเป็นหนึ่งบทชื่อว่า วิถีธรรมวิถีไทย ทำให้บทบาทของวิชาพระพุทธศาสนาลดลง จึงอยากให้มีการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนี้ใหม่

ด้านสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

ผู้สอนได้เสนอแนะว่า สื่อการสอนที่มีอยู่ปัจจุบันมีน้อยมาก โดยเฉพาะสื่อที่มีความทันสมัยมีน้อยไม่เพียงพอ อีกทั้งผู้สอนขาดประสบการณ์ในการผลิตสื่อในรายวิชาพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นวิชาที่เป็นนามธรรมการผลิตสื่อจึงมีปัญหา หากได้มีการอบรมการจัดทำสื่อเฉพาะวิชาพระพุทธศาสนาจะทำให้ผู้สอนสามารถพัฒนาสื่อในรายวิชานี้ได้

นักเรียนได้เสนอแนะว่า ควรจัดหาสื่อที่มีความทันสมัย โดยเฉพาะเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน หรือวีดิทัศน์เพิ่มมากขึ้น ควรมีการใช้สื่อหลากหลายประเภท เช่น เรื่องเล่า, สไลด์, เกม, ฯลฯ

ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ผู้สอนได้เสนอแนะว่าการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นมีข้อจำกัดเรื่องเวลา ควรที่จะให้เวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อที่จะได้จัดกิจกรรมที่สมบูรณ์ และประสบความสำเร็จ

นักเรียนได้เสนอแนะว่า ควรที่จะมีการนำนักเรียนไปทัศนศึกษานอกสถานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยไปศึกษาพุทธสถาน (วัด) และ โบราณสถาน ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด

ด้านการวัดผลและประเมินผล

ผู้สอนได้เสนอแนะว่า ตามโครงสร้างหลักสูตรนั้นกำหนดให้การวัดผลวิชาพระพุทธศาสนา มีเพียงทฤษฎีเท่านั้นทำให้ขาดการวัดผลในภาคปฏิบัติ หากมีการวัดทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การวัดของผู้สอนจะครอบคลุมเนื้อหา และสามารถวัดผลและประเมินผลนักเรียนได้หลากหลาย

ด้านอื่น ๆ

นักเรียนได้เสนอแนะว่าควรมีการลงโทษผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของห้องเรียน เช่น การไม่ส่งงานตามกำหนด การมาสาย หรือการไม่เคารพสิทธิของบุคคลอื่น ควรที่จะลงโทษตามความเหมาะสม

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาถึงสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปีที่ 3 ในวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏผลดังนี้

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ผลการศึกษาพบว่า นักเรียน มีความคิดเห็นว่า ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้จัดกระบวนการเรียนการสอนครบทุกขั้นตอน ซึ่งผู้สอนได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของหลักสูตร วัตถุประสงค์รายวิชาก่อนการเรียน และจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นตามมาตรฐานของหลักสูตร โดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ และมุ่งพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ บุญชม ศรีสะอาด (2543) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ของมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยการสอนที่เป็นขั้นตอน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ และพัฒนาศักยภาพของตนเอง เช่นเดียวกับ พระธรรมปิฎก (2541) ได้ให้ทัศนะว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นการพัฒนาบุคคลเพื่อที่จะได้นำไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องดีงาม มีความสอดคล้องกับการสอนตามแนวพฤติกรรมนิยม หรือตามแนวคิดของ Skinner, Charles E. (1955, หน้า 68) ที่กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นเทคนิคที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยการจัดเสริมแรง เทคนิคนี้ต้องคำนึงถึงพฤติกรรมหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับอีกพฤติกรรมหนึ่ง เป็นการให้แรงเสริมในทางบวก และหลีกเลี่ยงการลงโทษหรือการควบคุมในทางลบ ซึ่งผู้สอนได้ปฏิบัติตามทฤษฎีนี้โดยหลีกเลี่ยงการลงโทษที่รุนแรง และได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามขั้นตอน โดยมีการวิเคราะห์หลักสูตร วิเคราะห์นักเรียน และให้ความสำคัญความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญในระบบการเรียนการสอน ผู้สอนในฐานะผู้อำนวยการในการเรียนของนักเรียน มีความจำเป็นต้องทำการศึกษารวมชาติของนักเรียนในแต่ละระดับให้เข้าใจ ดังเช่น

จินตนา ยูนิพันธ์ (2541, หน้า 7-8) ได้กล่าวว่าผู้สอนจะต้องศึกษาให้เข้าใจ ความรู้ความสามารถ ความเชื่อ ความถนัดทางการเรียน ความต้องการ และความคาดหวังของนักเรียน รวมทั้งศึกษา พฤติกรรมเบื้องต้นของนักเรียน เพื่อที่จะจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้กับนักเรียนให้เป็นไปตามพฤติกรรมที่มุ่งหวัง การที่ผู้สอนเข้าใจนักเรียน ย่อมจะช่วยให้ผู้สอนสามารถจัดการเรียน การสอนได้ตามความต้องการของนักเรียน และตามพัฒนาการด้านร่างกายของนักเรียนได้อย่างเหมาะสม ในการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาภูมิหลังต่าง ๆ ของนักเรียนเพื่อที่จะได้กำหนดจุดประสงค์และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสม เพราะการเรียนการสอน บางอย่างมีความเหมาะสมกับนักเรียนบางกลุ่มเท่านั้น ดังนั้นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีควรที่จะมีความหลากหลาย และเป็นรูปธรรม สุนทร สุนนท์ชัย (2535, หน้า 34-36) ได้เสนอ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาว่า ต้องมีความหลากหลายเป็นรูปธรรม และเป็นปัจจุบัน โดยใช้วิธีการ วิจารณ์ข่าวและเหตุการณ์ การเล่าเรื่องจากประสบการณ์จริง การแสดงบทบาทสมมุติ การเชิญวิทยากรมาบรรยาย การยกตัวอย่างจากนิทานหรือตัวละครในวรรณคดี การใช้กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด เกมต่าง ๆ และกีฬา เพลงและบทกลอน การร่วมกันทำงานกลุ่ม การอภิปราย ได้ว่าที่ วิธีการเช่นนี้เป็นการกระตุ้นนักเรียนให้เกิดความสนใจให้นักเรียนมีความตื่นตัว และสนใจที่จะเรียนรู้ด้วยการเห็นคุณค่าความหมายของสาระการเรียนรู้ที่ได้รับ อีกทั้งเป็นการมุ่งเน้นการสร้างคุณธรรม ให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายดังกล่าว เป็นการฝึกให้นักเรียนได้มี ประสบการณ์ที่หลากหลาย มีการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการพัฒนา การทางจริยธรรมตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura. A. (.1969, หน้า 95) ที่ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาและปลูกฝังจริยธรรม ทางการเรียนรู้ทางสังคม 3 วิธี คือ

1. การให้ประสบการณ์ตรงกับนักเรียน การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการ ความประพฤติ ของการตัดสินใจได้ ความรู้ว่าจะสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งอาจใช้วิธีการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันได้ รวมทั้งการพัฒนาความเชื่อในความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลจากการกระทำด้วย
2. การใช้ตัวอย่าง เราชอบการเลียนแบบ การมีตัวอย่างเป็นการเรียนรู้อย่างหนึ่ง ทำให้เกิดความเข้าใจดีขึ้น ตัวอย่างจากสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น จะมีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกผิดชอบชั่วดี
3. การอธิบาย เป็นการพูด ชี้แนะ แนะนำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจหลักการ ความประพฤติ มองเห็นความสัมพันธ์ เห็นตัวอย่างจากการสังเกตของตน ช่วยให้นักเรียนเกิดความเชื่อ และนำไปปฏิบัติตาม

ด้านผู้บริหารก็ได้ให้ความสำคัญต่อวิชาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี มีการกำหนดให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาบังคับ ได้สนับสนุนให้บุคลากรพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีการนิมนต์พระภิกษุผู้มีความรู้ ความสามารถ มีความชำนาญ เข้ามาสอนสลับกับผู้สอนเป็นการกระตุ้นและเสริมสร้างจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ดังสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการช่วยเสริมการพัฒนาลักษณะนิสัย บุคลิกภาพให้เป็นผู้ที่พร้อมในด้านความรู้ คุณธรรม จริยธรรม เมื่อนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมแล้ว นักเรียนจะได้รู้หลัก มีทักษะในการพัฒนาแก้ไขปัญหา สภาพชีวิตและสังคมในชุมชนให้ดีขึ้นและทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติ

จากการอภิปรายเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนข้างต้นจะเห็นได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีมีคุณภาพผู้สอนต้องดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามขั้นตอน และต้องศึกษาธรรมชาติของผู้เรียน โดยเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม และความต้องการของนักเรียน เป็นการเพิ่มศักยภาพ และเสริมสร้างให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาเป็น ซึ่งมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช 2521 (กรมวิชาการ, 2533, หน้า 1)

ด้านสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

นักเรียนมีความเห็นว่า ผู้สอนมีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ มีการใช้สื่อที่หาง่ายเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวนักเรียน พร้อมทั้งยังมีการผสมผสานการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัยร่วมด้วย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ สอดคล้องกับ สมศุดา ผู้พัฒนา และ โสภณ ชนมัย (2534, หน้า 69-72) ซึ่งได้เสนอว่าการเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจนั้น ควรใช้ธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่นักเรียนได้พบเห็นทุกวัน โดยกระตุ้นให้เกิดการคิดพิจารณา เช่น ใบไม้ที่ผลิใบ ใบไม้ที่ร่วงหล่นทับถมกัน ลมที่พัดเย็นหรือลมพายุที่พัดทุกอย่างให้เสียหาย การใช้ธรรมชาติเป็นสิ่งเร้า เป็นสิ่งที่ผู้สอน ในสมัยก่อนใช้อยู่เสมอและยังเป็นสื่อที่ดีที่ผู้สอนใช้อยู่ในปัจจุบัน นอกจากนั้น สื่อต่าง ๆ ที่เร้าความสนใจ ซึ่งการเสนอสิ่งเร้าหรือการสร้างแรงจูงใจตามพื้นฐานทฤษฎีแรงจูงใจของ Gage, N.L., Berliner, D.C. (1975, หน้า 122) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของทฤษฎีนี้ไว้ 3 ส่วน คือ แรงกระตุ้นทางพฤติกรรม ความคาดหวัง และการเสริมแรง แรงกระตุ้นทางพฤติกรรมที่แต่ละคนจะตอบสนองต่อสถานการณ์ขึ้นอยู่กับความคาดหวังถึงผลที่ได้รับ และคุณค่าของการเสริมแรง รางวัลหรือการลงโทษจึงมีความสำคัญและความหมายต่อบุคคล เช่น ถ้านักเรียนมีแรงกระตุ้นจากคำชมเชยของผู้สอน ก็จะทำให้เกิดความคาดหวังว่าถ้าเขาตั้งใจเรียนจะได้รับการตอบสนองที่เป็นการเสริมแรงในสิ่งที่เขาพึงพอใจ การเสริมแรง

เหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อการจูงใจในการเรียนของนักเรียน เช่นเดียวกับ มันทนา วงศ์คำฟู (2536, หน้า 25) ที่ได้เสนอว่า สื่อเป็นสิ่งที่จะช่วยให้กิจกรรมการเรียนการสอนน่าสนใจ และเร้าใจแก่นักเรียน และทำให้การสอนวิชาพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ การจัดหาสื่อการเรียน การสอนและการสะสมไว้นั้น อาจทำได้หลายวิธี เช่น ให้นักเรียนช่วยกันทำ ผู้สอนกับนักเรียน ช่วยกันจัดทำ ผู้สอนผลิตสื่อเอง การขอความร่วมมือจากผู้ปกครองนักเรียน และวิทยากร ในท้องถิ่น ในลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งการจัดซื้อจากงบประมาณที่ได้รับจาก สถานศึกษา แต่อย่างไรก็ตามสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาจะต้องมีความเหมาะสม กับธรรมชาติเนื้อหาของวิชา โดย กิตติมา ปรีดีดิลก (2536, หน้า 25) ได้เสนอแนวคิดในการใช้ สื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาว่า ควรมีหลักในการใช้สื่อการเรียนการสอนดังนี้ คือ เลือกสื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเรียนการสอน เหมาะสมกับ เนื้อหาวิชาสอดคล้องกับเทคนิคและวิธีการสอน เหมาะสมกับวัยและความสนใจของนักเรียน เหมาะสมกับเครื่องอำนวยความสะดวกและเครื่องมือต่าง ๆ อีกทั้งสื่อเหล่านั้นต้องหาได้ง่าย ราคา ประหยัด มีความสะดวกรวดเร็วในการใช้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางที่กรมวิชาการเสนอ ไว้ใน คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา (2535, หน้า 22-23) โดยสนับสนุนให้ ใช้ธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่นักเรียนพบเห็นทุกวันเป็นสื่อเร้าความสนใจ ซึ่ง พระบรมศาสดาได้ทรงใช้ในสมัยพุทธกาล และยังคงเป็นสื่อที่ดี อีกทั้งการใช้ข่าวและเหตุการณ์ เป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนสนใจใคร่รู้ การใช้ข่าวและเหตุการณ์นำเข้าสู่การสอนหลักธรรมต่าง ๆ หรือนำมาสอนตามเทศกาลวันสำคัญของพระพุทธศาสนาช่วยให้นักเรียนตระหนักว่าวิชาที่ เรียนอยู่นี้ มีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันและเป็นตัวอย่างให้นักเรียนคิดวินิจฉัยสิ่งผิดชอบ ชั่วดีได้ด้วยตนเอง การใช้สื่อและวิธีการจัดเสนอสิ่งต่าง ๆ เพื่อเร้าความสนใจ เช่นการจัด ป้ายนิเทศ จัดนิทรรศการ การใช้เพลง คนตรี กรณีปัญหา กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลอง เสนอเป็นวีดิทัศน์ ภาพเคลื่อนไหว คอมพิวเตอร์ เทปบันทึกเสียง ย่อมช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดี การจัดให้นักเรียนตรวจสอบความรู้ ความคิดของตนเอง และได้ทราบผลทันที ช่วยเสริม แรงจูงใจให้นักเรียนปรับปรุงตนเอง หรือปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ดังนั้นคำวิจารณ์อย่างมีเหตุผล คำชมเชย การให้รางวัล การประกาศเกียรติคุณ จึงเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยเสริมแรงและจูงใจนักเรียน ต่อวิชาพระพุทธศาสนา สื่อการสอนจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การสอน ประสบความสำเร็จ และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เอกสารประกอบการสอนระบบการเรียน การสอน (สุโขทัยธรรมราช, 2543, หน้า 285-286) ได้เสนอว่า การใช้สื่อการเรียนการสอน ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอน ก็เพราะว่า สื่อการสอนจะกระตุ้นความสนใจให้

นักเรียนเกิดความรูสึกอยากเรียน เพราะธรรมชาติของมนุษย์ย่อมอยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ อยู่แล้ว นักเรียนจะเกิดความสนใจ สื่อการสอนยังทำให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น เพราะสื่อการสอนสามารถแปลงนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ทำให้ประหยัดเวลาของผู้สอน สื่อการสอนสามารถย่อขนาดของวัตถุที่ใหญ่เกิดกว่าจะนำของจริง ๆ มาประกอบการสอนได้ และสื่อการสอน ทำให้นักเรียนจดจำสิ่งที่ควรจำไว้ได้นาน สื่อการสอนจะมีส่วนเสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักเรียนอย่างยิ่ง

ด้านปัญหานั้น พบว่า สื่อการเรียนการสอนที่เป็นอุปกรณ์ที่ทันสมัยเช่น วิกิทัศน์ คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายข้างศีรษะ มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อนักเรียน หนังสือเรียนมีความขาดแคลน หนังสือเรียนวิชาพระพุทธศาสนามีจำนวนจำกัด ไม่มีแจกให้นักเรียนเป็นรายบุคคล จะต้องยืมจากห้องสมุด นักเรียนไม่ได้ศึกษาหรือทบทวนเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ก่อนและหลังเรียน และแนวคิดดังกล่าวยังได้การสนับสนุนจากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ของ วรพงษ์ วรเมธี (2544) ซึ่งพบว่าผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อการสอนมีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์ วิกิทัศน์ สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ และนักเรียนมีความต้องการให้ผู้สอนใช้สื่อหลาย ๆ ประเภทประกอบการสอน ส่วนผู้สอน มีความเห็นว่า การใช้สื่อการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะสื่อการเรียนการสอนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุได้ตามจุดมุ่งหมาย ซึ่ง วิหิต ศรีจอมเปงและคณะ (2541, หน้า 5-6) ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการสอนว่า ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะมีความจริงจังและมีความหมายชัดเจนต่อนักเรียน ช่วยให้นักเรียนสนใจและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเรียนการสอน ช่วยให้นักเรียนจำ ประทับความรู้สึกและทำอะไรเป็นเร็ว และดีขึ้น ช่วยให้เสริมการคิดและการแก้ปัญหาในขบวนการเรียน ช่วยให้สามารถเรียนรู้ในสิ่งที่เรียนรู้ได้ลำบาก ช่วยให้นักเรียนเรียนสำเร็จง่ายขึ้นและบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้มากขึ้น ด้านปัญหาของการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีนั้น ผู้สอนมีความเห็นว่า อุปกรณ์ในการนำเสนอสื่อที่ทันสมัย เช่น ทีวี วิกิทัศน์ คอมพิวเตอร์ มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อนักเรียน เช่นเดียวกับเอกสาร หนังสือซึ่งไม่สามารถมีแจกให้นักเรียนยืมเรียนเป็นรายบุคคล ในด้านการผลิตสื่อ นั้นผู้สอนได้รับการอบรมเรื่องการจัดทำสื่อพอสมควร แต่สื่อเฉพาะรายวิชาพระพุทธศาสนา นั้นเป็นนามธรรม ทำให้ผู้สอนขาดทักษะความชำนาญในการผลิต ทำให้มีการผลิตสื่อในจำนวนจำกัด ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จรัล กาอินทร์ (2540) ที่พบว่า ผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจกับคำว่าสื่อการสอน มักจะมองเพียงสื่อที่เป็นรูปธรรม มีลักษณะคล้ายกับ พรรษาพงศ์ แก้วสวัสดิ์ (2545) ที่ได้เสนอว่าความชำนาญในการใช้สื่อของผู้สอนไม่

เพียงพอต่อการใช้สื่อและสื่อบางอย่างไม่ได้ทำด้วยตัวเองจึงไม่เข้าใจในวิธีการใช้ดีพอ ที่แท้จริง แล้ววิธีการสอนใหม่ ๆ ก็เป็นสื่อประเภทหนึ่ง ที่มีความสำคัญที่จะสามารถแก้ปัญหาเรื่องสื่อได้

จากการอภิปรายเกี่ยวกับสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีข้างต้น จะเห็นได้ว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่เสริมให้กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไปได้ง่าย และสร้างความเข้าใจให้นักเรียนได้ชัดเจนขึ้น แต่อย่างไรก็ตามก็มีปัญหาในเรื่องของสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ซึ่งไม่สามารถที่จะหาได้ และมีไม่เพียงพอต่อความของนักเรียน ดังนั้น การใช้สื่อการเรียนการสอนที่เป็นสื่อธรรมชาติจะช่วยให้ผู้สอนแก้ปัญหาได้ และสื่อการสอนที่เป็นธรรมชาติก็สามารถกระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ ของนักเรียนเป็นอย่างดี

ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร

นักเรียนให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่า ผู้สอนมีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา ซึ่งลักษณะของกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะเป็นการสนับสนุนให้นักเรียนได้ปฏิบัติตั้งแต่การวางแผนและการดำเนินการ ทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ประทับใจในการเรียนรู้ ซึ่งความเห็นดังกล่าวสนับสนุน ผู้บริหารสถานศึกษา ที่กล่าวว่า ได้มีการอบรมธรรมะให้กับนักเรียน โดยการจัดเข้าค่ายคุณธรรมทุกปี และยังมีการนิมนต์พระมาเทศน์สั่งสอนในวันสำคัญของสถาบัน เช่น วันปฐมนิเทศ วันปัจฉิมนิเทศ และ โอกาสสำคัญต่าง ๆ การจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา ทางสถานศึกษา มีการจัดกิจกรรมทุกวันสำคัญทางศาสนา โดยให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เช่น กิจกรรมวันเข้าพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา ฯลฯ โดยจัดให้มีการไปวัด พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ นักเรียน เช่น กิจกรรมพัฒนาสถานศึกษา การบริการสังคม รวมทั้งกิจกรรมชมรมต่าง ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรวิชาพุทธศาสนา พุทธศักราช 2538 (หน้า 83-85) ที่ว่า ผู้สอนต้องจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นเพื่อนนักเรียนด้วยกัน แบบอย่างจากผู้ใหญ่ สัมผัสกับธรรมชาติและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ถือว่าเป็นการจัดประสบการณ์ให้กับนักเรียนในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งสมุน อมรวิวัฒน์ (2542) ได้กล่าวถึงหลักสูตรไว้ว่า เป็นแนวกำหนดประสบการณ์ทั้งหมดที่มุ่งหมายให้นักเรียนได้รับจากการศึกษาทั้งในแง่วิชาการ และพัฒนาการทุกด้าน ครอบคลุมถึงกิจกรรมเสริมหลักสูตร อีกทั้งหลักสูตรนั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นแนวทางในการให้การศึกษา หลักสูตรจึงถือเป็นหัวใจสำคัญทางการศึกษา การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมนั้นจะเกิดประโยชน์มากน้อยเพียงไรก็ขึ้นอยู่กับหลักสูตร

ดังเช่น กรมวิชาการได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ในคู่มือหลักสูตร
 พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา (2535, หน้า 22-23) ว่าคุณประโยชน์ของกิจกรรมเสริม
 หลักสูตรมีอยู่มากมายในการเสริมสร้างลักษณะนิสัยให้กับนักเรียน เช่นการเสียสละ การบังคับ
 ตนเอง ความมีระเบียบวินัย การรู้จักหน้าที่ของตนเอง การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
 การสร้างความสัมพันธ์อันดี การมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมทั้งก่อให้เกิดความรัก
 ความสามัคคีในโรงเรียน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรของรายวิชาและสถานศึกษา
 อันเนื่องมาจาก เวลา และงบประมาณ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงต้องเปิดกว้างและมี
 ประเภทของกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักเรียนได้เลือกเข้าดำเนินการด้วยตนเอง การบังคับหรือการให้
 คะแนนในกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้สอนควรหลีกเลี่ยงและไม่ควรกระทำ ดังนั้นทุกหลักสูตร
 จำเป็นต้องมีกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อเป็นการช่วยเสริมให้กิจกรรมหลักประสบความสำเร็จ
 ดังนั้น สุโขทัยธรรมมาธิราช (2539 หน้า 61-64) จึงกล่าวถึงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่าต้อง
 เปิดกว้างและมีประเภทของกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักเรียนได้เลือกเข้าดำเนินการด้วยตนเอง
 การบังคับหรือการให้คะแนนในกิจกรรมเสริมหลักสูตรผู้สอนควรหลีกเลี่ยงและไม่ควรกระทำ
 โดยกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่มีความเหมาะสมกับนักเรียนนั้น ควรจะเป็นกิจกรรมที่ช่วย
 ส่งเสริมการเรียนในห้องเรียน ช่วยพัฒนาความสนใจเฉพาะและความสามารถพิเศษ ได้แก่
 กิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนได้ค้นหาหรือพัฒนาความสนใจและความสามารถพิเศษของตนเอง
 เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนได้รับการเสริมทักษะต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้มีพัฒนาการมากขึ้นไป
 กิจกรรมที่เป็นบริการภายในที่นักเรียนทำให้โรงเรียน เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง
 กิจกรรมทางสังคมและนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาการอยู่ร่วมกัน การเข้า
 สังคม กิจกรรมด้านการกีฬา เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย
 และจิตใจ ทั้งผู้สอนมีความเห็นว่า การออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตรใช้หลักการบูรณาการ
 ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในลักษณะของการบูรณาการสหสาขา และจัดกิจกรรมใน
 ภาพรวมของสถานศึกษาพร้อมทั้งมอบให้องค์การเกษตรกรในภาคแห่งประเทศไทย ทำ
 หน้าที่ในการดำเนินงาน โดยมีผู้สอนทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ซึ่งการดำเนินการลักษณะเช่นนี้
 อาจส่งผลต่อการมีโอกาสในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของนักเรียนทุกคนขณะเดียวกัน
 นักเรียนก็ต้องการให้ผู้สอนจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้หลากหลายยิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้
 นักเรียนมีระดับการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของกิจกรรมมากขึ้น ตั้งแต่การวางแผนการออกแบบ
 กิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การดำเนินงาน ฯลฯ จากความเห็นดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ
 ทฤษฎีของ Munn, Fernald and Fernald (1969, หน้า 95 – 96) ที่กล่าวว่า พัฒนาการของมนุษย์

เป็นพัฒนาการด้านบุคลิกภาพโดยตรง ระยะวัยรุ่นของนักเรียน บทบาทของพ่อแม่หรือผู้สอนมีผลต่อพฤติกรรมนักเรียน นักเรียนจะพัฒนาความเชื่อ เจตคติ ผู้สอนควรพยายามส่งเสริมให้นักเรียนให้แสดงออกตามที่แต่ละคนมีความสามารถ ควรพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ไม่ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกต่ำต้อย ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน ผู้สอนผู้สอนให้ความเมตตา ความเข้าใจ ความเอาใจใส่ สอนให้นักเรียนรู้จักตนเองอย่างแท้จริง

จากการอภิปรายเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะของกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ดีจะต้องเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนให้นักเรียนได้ปฏิบัติตั้งแต่การวางแผนและการดำเนินการ ทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพ และพฤติกรรมของนักเรียน อีกทั้งเป็นการสร้างเจตคติที่ดีต่อกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่นักเรียนเข้าร่วม อันนำมาซึ่งความเข้าใจระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน ทำให้นักเรียนเกิดพัฒนาการในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

ด้านวัดผลและประเมินผล

ผู้สอนวัดผลและประเมินผลตรงกับจุดประสงค์ วัดผลและประเมินผลทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติระดับมาก โดยวิธีการตั้งคำถามเพื่อทดสอบความรู้เดิมของนักเรียนก่อนการสอน โดยบอกวิธีการวัดผลและประเมินผลให้ทราบล่วงหน้า และใช้รูปแบบของ การวัดผลและประเมินผลอย่างหลากหลายสอดคล้องกับสภาพจริง และครอบคลุมเนื้อหาการเรียนการสอน ซึ่งลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลในวิชาพระพุทธศาสนา ที่ สัตน์ ธรรมบำรุง (2532, 112-115) ได้กล่าวว่า ผู้สอนจะจัดสอบอย่างเดียวไม่ได้ เพราะจะเป็นการวัดผลด้านเดียว เพราะจุดประสงค์ของการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้และสอนให้ปฏิบัติ ดังนั้นผู้สอนต้องคอยสังเกตนักเรียนว่าเกิดความศรัทธาในสิ่งที่เรียนมากน้อยเพียงใด มีความประพฤติหรือพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปในทางใดด้วย การวัดผลและประเมินผลในวิชาพระพุทธศาสนาจะต้องมีความหลากหลาย คือการใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน สังเกตการปฏิบัติตน การใช้แบบทดสอบทั้ง แบบอัตนัยและปรนัย ซึ่งการวัดผลและประเมินผลที่ดีจะต้องมีลำดับขั้น ทั้งนี้ ดนัย ไชยโยธา (2543, หน้า 134-135) ได้เสนอลำดับขั้นในการวัดผลและประเมินผลว่า จะต้องกำหนดโครงการให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร เปลี่ยนจุดประสงค์ทั่วไปของหลักสูตรให้เป็นจุดประสงค์การเรียนรู้หรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม กำหนดสถานการณ์ ประสบการณ์ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนได้แสดงออกตามจุดประสงค์ แล้วคัดเลือกเครื่องมือวัด และวิธีวัดให้สอดคล้องเหมาะสมกับข้อมูลที่จะวัดนั้น ทำการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ และจัดบันทึกไว้

เพื่อการเปรียบเทียบ สรุปผลตัดสิน ขั้นนี้เป็นการผสมผสานข้อมูลต่าง ๆ ของทุกรายการที่วัดได้แล้ววินิจฉัยชี้บ่งลงไปว่าผลที่ประเมินนั้นเป็นอย่างไร นอกจากขั้นตอนการวัดแล้วการวัดผลและประเมินผลจำเป็นต้องมีความหลากหลาย และวัดได้อย่างครอบคลุม พินิตา สีนสุวรรณ (2533, หน้า 65) ที่ได้เสนอแนวทางในการวัดผลและประเมินผลของวิชาพระพุทธศาสนาว่า ผู้สอนต้องวัดผลและประเมินผล 3 ทาง ได้แก่ การวัดผลและประเมินผลด้านความรู้สึกรู้สึกของนักเรียน โดยการวิเคราะห์คำนิยม การใช้แบบแผนภูมิหรือกราฟ การวัดผลและประเมินผลแบบการ์ตูน ใช้แบบทดสอบความสนใจเปิดให้บรรยาย นอกจากด้านความรู้สึกรู้สึกแล้ว การวัดผลและประเมินผลด้านปรับพฤติกรรมก็มีความสำคัญ โดยใช้วิธีการสังเกต เช่นการบันทึกย่อย การทำมาตราส่วนประเมินค่าและการสำรวจรายการ ซึ่งหากจะวัดให้ครอบคลุมต้องวัดผลด้านพุทธิพิสัยของนักเรียนประกอบไปด้วยการวัดด้านพุทธิพิสัย อาจใช้คำถามแบบอ้อมๆ การใช้คำถามแบบปรนัย และการใช้คำถามแบบไม่จบในตัวมันเอง

ส่วนผู้สอนได้มีการวัดผลก่อนการสอน เพราะนักเรียนมีความแตกต่างทั้งทางด้านภาษา นอกจากนี้ยังประสบปัญหาบางประการเกี่ยวกับกระบวนการใช้เครื่องมือในการวัดผลและประเมินผล โดยเฉพาะเครื่องมือสำหรับการวัดผลเชิงจิตพิสัยและทักษะพิสัยประกอบกับวิชาพระพุทธศาสนา เป็นรายวิชาที่มุ่งเน้นสาระเนื้อหาเป็นสำคัญ โดยมุ่งพัฒนาด้านพุทธิพิสัยซึ่งส่งผลต่อการออกแบบวิธีการในการวัดผลและประเมินผล ดังสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า 2) กล่าวว่า แบบทดสอบที่ผู้สอนสร้างมักเป็นแบบทดสอบปรนัย วัดได้เพียงความรู้ ความจำซึ่งไม่ครอบคลุมพฤติกรรมทุกด้านที่ต้องให้นักเรียนเกิด หรือแม้แต่การทดสอบมาตรฐานก็ตาม ก็ไม่สามารถวัดกระบวนการคิดที่ซับซ้อนหรือความคิดระดับสูงของนักเรียนได้ ไม่ได้ วัดกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน วัดทักษะกระบวนการบางอย่างไม่ได้ เช่น การพูด การเขียน การปฏิบัติงาน การเล่น การสร้างสรรค์ และทักษะทางสังคม แต่อย่างไรก็ตามผู้สอนได้พยายามดำเนินการวัดผลและประเมินผลด้านทักษะพิสัย และจิตพิสัย โดยการเฝ้าติดตามสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน ซึ่งพบว่ามี การแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม สำหรับการสังเกตพฤติกรรมมีวิธีการ โดยวัดผลและประเมินผลจากนักเรียนที่อยู่ประจำในหอพักของสถานศึกษาเนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนประจำที่พักอยู่ในสถานจึงอยู่ในความดูแลของผู้สอนและคณาจารย์ตลอดเวลาทำให้สามารถเห็นพฤติกรรมได้ชัดเจน ซึ่งการวัดผลและประเมินผลดังกล่าว มีลักษณะเช่นเดียวกับการประเมินตามสภาพจริง ที่ วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542, หน้า 53-54) ได้สรุปไว้ว่า เป็นการประเมินที่กระทำไปพร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งสามารถทำได้ตลอดเวลาทุกสถานการณ์ ทั้งในสถานศึกษา บ้าน และชุมชน เป็นการประเมินเน้น

พฤติกรรมกรรมการแสดงออกของนักเรียนที่แสดงออกมาจริง ๆ เน้นการพัฒนานักเรียนอย่างเด่นชัด และให้ความสำคัญกับการพัฒนาจุดเด่นของนักเรียน เน้นการประเมินตนเองของนักเรียน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสถานการณ์ที่เป็นชีวิตจริง ใช้ข้อมูลที่หลากหลาย มีการเก็บข้อมูลระหว่างการปฏิบัติในทุกด้าน เน้นคุณภาพของผลงานที่นักเรียนสร้างขึ้น เน้นการวัดความสามารถในการคิดระดับสูง (ทักษะการคิดที่ซับซ้อน) ส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์เชิงบวก เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนักเรียน ผู้สอน และผู้ปกครอง มีความสอดคล้องกับสำนักนายรัฐมนตรี (2544, หน้า 23-25) ที่ได้ให้แนวคิดการวัดผลและประเมินผลตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติว่า ผู้สอนจะต้องวัดความรู้ ทักษะกระบวนการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ไม่ใช่วัดเพียงความรู้ ความจำ ด้วยแบบทดสอบเพียงด้านเดียว จะต้องเป็นการวัดที่หลากหลายวิธีการ และวิธีการที่เหมาะสมกับการเรียนการสอน ส่วนนักเรียนที่พักนอกสถานศึกษานั้น อาจจะประเมินพัฒนาการได้ยาก เพราะจะอยู่กับผู้สอนเฉพาะในช่วงเวลาเรียนเท่านั้น นอกจากนั้นยังประสบปัญหาด้านการรวบรวมผลงานนักเรียน เนื่องจากนักเรียนใช้วิธีการเดินเรียน ทั้งนักเรียนไม่มีห้องเรียนประจำ ทำให้ยากต่อการติดตาม อีกทั้งยังมีนักเรียนบางส่วนขาดความรับผิดชอบต่องานที่มอบหมายนอกเวลาเรียน ปัญหาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรธยาพงศ์ แก้วสวัสดิ์ (2545) ที่ได้เสนอว่าการวัดผลและประเมินผลจากผลงานกลุ่มหรืองานเดี่ยวที่มอบหมายให้ และใช้แบบทดสอบที่ผู้สอนสร้างขึ้นเอง ซึ่งมีทั้งการทดสอบระหว่างเรียน และหลังเรียน มีปัญหาบ้างจากนักเรียนที่ไม่ยอมส่งงาน เช่นเดียวกับ วรพงษ์ วรเมธี (2544) ที่ได้พบว่า ผู้สอนประสบปัญหาในเรื่องขาดความรู้ทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้และความเข้าใจในวิธีวัดและประเมินผล โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือเกี่ยวกับการสังเกตพฤติกรรม จึงจำเป็นต้องมีการทดสอบมาตรฐานของเครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวัดผลและประเมินผล

จากการอภิปรายเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะของการวัดผลและประเมินผลที่ดี ต้องมีการวัดผลและประเมินผลที่ครอบคลุมทุกเนื้อหา และครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ซึ่งการวัดผลที่ครอบคลุมจะช่วยให้ผู้สอนสามารถได้ข้อสรุปที่ชัดเจนและจะได้เป็นแนวทางในการแก้ไข และปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีศักยภาพ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการศึกษาไปใช้

1. เนื่องจากวิชาพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นนามธรรม ผู้ที่จะเข้าใจเนื้อหา และนำไปสอนได้ดี ควรวิเคราะห์วิพากษ์หลักการทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของผู้สอนจึงสำคัญ การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ควรคัดเลือกบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทาง หรือนำพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางด้านศาสนาและวิธีการสอนอย่างลึกซึ้งไปสอนในสถานศึกษา
2. เนื่องจากการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เป็นสาระความรู้ที่มุ่งเน้น ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน ในการสอนคุณธรรมจริยธรรมไม่สามารถสอนด้วยเนื้อหา แต่ต้องอาศัยการกล่อมเกลานักเรียน ได้มีโอกาสฝึกการคิด การวิเคราะห์อย่างแยกคาย เปิดโอกาสให้นักเรียน ได้ฝึกปฏิบัติดอกช้าย้าทวน การมีต้นแบบทางจริยธรรมและพฤติกรรมที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ พระสงฆ์ถือว่าเป็นรูปธรรมทางอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ผู้คนสัมผัสได้ ฉะนั้นการเข้าไปสอนร่วมกับผู้สอนในสถานศึกษาจึงจะเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. ควรจัดกระบวนการพัฒนานักบุคลากรในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยมีแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม และพยายามพัฒนาให้เป็นต้นแบบของพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่นการสรรหา การสร้างเครือข่าย การสนับสนุนงบประมาณ และโอกาสให้ผู้สอน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรที่จะมีการศึกษาเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล โดยศึกษารูปแบบของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่เน้นหนักในด้านจิตพิสัย
2. ควรที่จะมีการศึกษาถึงกระบวนการในการกล่อมเกลาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนว่าควรเป็นอย่างไรต่อไปในอนาคต